

Dve, tri o „slovenoborcih . . .“

Ko smo pred tremi leti pričeli naš list, so nas v javnosti počastili z malce posmehljivim vzdevkom „slovenoborci“. Napisali so nam, da smo Don Kihoti, ki se borimo zoper nekaj, česar sploh ni. To je bilo v tistih časih, ko je bilo v zagovarjanju slovenstva zares nekaj tragičnega. Ampak ne za tiste, ki so ga zagovarjali. Bilo je tragično za našo javnost, zlasti pa za tiste, ki so ali podpirali ali mirno pripuščali, da so se na primer začele uvajati srbskohrvatske knjige v slovenske šole, da smo polagoma dobili upravne tiskovine v srbskohrvatskem jeziku, da se je neovirano sklenil monopol šolskih knjig, da se je postopoma izvršila centralizacija v denarstvu, da smo šestnajst let zaman trkali na državna vrata vsaj za skromna sredstva za svoje važne kulturne in gospodarske potrebe (ceste, bolnica, vseučiliška knjižnica), da . . . Tega bi se dala naštetati še dolga vrsta. V svojem „slovenoborstvu“ smo opozarjali na ta zapostavljanja, ali ne v dnevno političnem smislu, pač pa iz spoznanja, da imamo pri tem v zadnjem bistvu opravka z zgrešenimi političnimi principi, usmerjajočimi življenje Slovencev v tej državi. Pojavi sami po sebi niso bili tragični, pač pa je bilo tragično ozadje, tragična je bila slovenska politika. Radi tega menda ni ravno sramotno, če se vzdevka „slovenoborci“ nismo preveč otepali in se ga tudi v bodoče ne mislimo.

Z druge strani so nas anonimni stražarji (pa bili to g. dr. Ehrlich ali g. Terseglav ali g. Ilja) počastili s celo kopo novih vzdevkov. Postali smo „kulturni boljševiki“, „izkoreninjenci“ in še kaj. Ali tudi ta imena bržkone niso zadnja. Nivo borbe se niža, kmečki škorenj je pojmovan dobesedno, četudi v občutni opreki z „ljudstvom“, ki stoji po svojem instinktu više od gospoda. Vendar — kaj bi s temi ali onimi imeni!

Za nas je važno le to, da je slovenska povojna politika zašla v narodnostnem oziru v brezizhodno zagato. Ker je večno skrbela le za narodove reprezentančne in utilitarne interese, ki jih ni mogoče ločiti od prav takih interesov strank, je moralni problem podrejala svoji taktiki, ne oziraje se na gospodarske, kulturne in socialne posledice tega ravnanja. Pripuščala je centralizem, pripuščala je „stapljanje“, pripuščala

je razna kuriozna razpravljanja, v katerih naj bi tenka plast meščanskega izobraženstva dokončno odločila, ali smo veja ali drevo, ali narod ali plemo. Že to zadostno razkriva značaj slovenskega političnega duha. Pri tem so seveda odločilni krogi prezrli nekaj odločilnega, kar sicer ni nikjer zapisano, kar pa ima nedvomno oslon v najširših ljudskih plasteh. Namreč da smo v teh šestnajstih letih raznih preizkušenj dozoreli za stanje, ko vsem taktikam navzlic h o č e m o biti narod, z vso moralno odgovornostjo. Ta volja je aksiom, preko katerega ne pojde nobena slovenska politika več.

Ta aksiom nas obvezuje politično, socialno, kulturno in moralno. Naše „slovenoborstvo“ ni izraz netvorne kritike enodnevnih pojavov, pač pa je boj zoper nivo in duha politične miselnosti, ki je doslej odločala o usodi slovenskega kolektiva. V tem smislu in pa v spoznanju, da je politična misel močna le takrat, kadar vsebuje najintenzivnejšo problematiko svoje dobe, smo povezani z razvojem svojega ljudstva.

Zavedamo se, da živimo v nemirnih časih, ko si narava stvari išče novih oblik redu in smiselnosti na svetu. Meščanstvo — v pravem jedru nosilec tudi naših političnih konceptov — stoji ob koncu svojega zgodovinskega poslanstva. Njegova najvišja socialna tvorba, demokracija, se je v oblasti kapitalizma zlomila in se tragično razkraja v vrtincu razvoja. Ali ideja demokracije se ni zrušila z ustanovo. Ljudstvo — ne kot romantično geslo — pač pa kot konkretna družbena plast z vsemi svojimi življenjskimi problemi se javlja vse bolj kot nje novi nosilec. To dejstvo riše samo po sebi smernice naši reviji. In če bo njenega dela edini nagib uporno, intenzivno iskanje resnice, ki naj razkrije realni obraz naše zemlje, verujemo, da bo vsaj deloma pripomogla k ostvaritvi tistega političnega koncepta, ki bo naš mali narod kot enakopravnega med narodi pretvoril v ustvarjajoč činitej pri obnovi človeškega in družbenega življenja na zemlji.

Ferdo Kozak.

Profesorju Dr. Prijatelju ob šestdesetletnici

V življenju duha ni zastoja, zato tudi duhovno življenje ne pozna jubilejev in smrti. Večno snuje duh-stvarnik v nas, le površnim očem se zdi, da je zdaj odložil dleto, si zopet zasenčil oči z dlanjo in se zazrl v daljavo in mir. To je najsvetejši trenotek. „Z golobjimi nožicami“ se približuje doživetje najvišje jasnosti. Tako silno je, da mu človek hoče ubežati kamorkoli, pa bodi v primitivnost pračloveka. Zemlje se oklepa, z motiko in s krampom razbija po njenih prsih, trga iz nje dračje in plevel in zasaja v njo drevo in seje pšenico. Kdo bo izmeril razsežnost in težo njegovega duhovnega spoznanja? Kmetov

plahi, zatajevani pogled po žitnem polju izdaja najlepše duhovno doživetje, roka pesnikova, oklepajoča se motike, priča o najsilnejšem in poslednjem samopremagovanju. Kje je meja med duhovnim in telesnim delom, med duhom in snovjo?

In kakšna je bila moč, ki je navdajala štirinajstletnega kmečkega mladeniča, vajenega vsakršnega dela, da je odvrget motiko in očetovo krošnjo ter se napotil za klicem duha? Ali jo je res zlomila strastna kretnja šestdesetletnika, s katero je odložil pero in zagrabil spet za motiko in kramp?

Ne. Obe sta izraz Prijateljevega odisejskega duha, ki je več in si voli svobodno zdaj to zdaj ono obliko ustvarjanja.

Njegov najizrazitejši obraz je čustvo. Zato je profesor Prijatelj poet. Plemenito srce je gibalo njegovega življenja, vzrok njegovih življenjskih uspehov in — neuspehov. Raslo je ob delih naših mladostno-slovenskih pisateljev. (Pomembno je, da se je Prijatelj v svojem znanstvenem delu tolikokrat spomnil nekega drugega „plemenitega srca“: — Josipa Stritarja.) Dozorelo je v dobi naše moderne.

In tedaj se je izvršil najbolj skrivnostni spoj v Prijateljevem duhu: vrednote naše slovstvene preteklosti in sedanjosti so se razrastle v njegovi ustvarjajoči duši v nove umetnostne podobe, ki pa jih ni rodila stvariteljska domišljija, temveč kritična razčlenitev, ki jo omiljujeta estetski smisel za celoto in filozofski gon za idejo.

In ideja Prijateljevega življenjskega dela je, odkriti smisel slovenskega naroda. Kritično izčrpati vrednote našega slovstvenega dela, oceniti bi jih rad kot sad osebnosti in občestva, uzrl bi rad v njih vrednost naše preteklosti in pot naše bodočnosti. Naše slovstvo mu je odblesek občečloveške kulture, a vendar tudi dragocen zaklad samo na sebi. V njem smo, kar smo.

In vendar, kod vse je blodil Prijateljev duh, predno je z močno roko zgrabil snov naše slovstvene zgodovine ter jo začel oblikovati v nove slovstvene podobe. Lepota vseh umetnostnih vrst — najraznovrstnejših narodov ga je vabila. V mladosti mu je bilo najljubše rusko slovstvo. Iz njega je prejel veliko kritičnih in estetskih pobud. Pa tudi ostala slovanska slovstva so mu bila pri srcu. Nato pa je preoral v številnih razpravah našo slovstveno preteklost. Nikjer ni obtičal na površju, strastno je iskal utelesenje duha v slovenski besedi, vendar je, prvi pri nas, skrbno risal tudi politično in socialno zgodovino. Duhovne tvorbe so zanj resda apriorne po svoji usmerjenosti in podobi ter ideji, po usodi svojih tvorcev in torej posredno same po sebi pa so sad narodovega socialnega in političnega življenja. Saj je vendar tudi telesna plat individualnega in občestvenega življenja posledica osebne in

kolektivnega duha. Nikjer ni zastoja, nikjer ni meja, ne starosti in ne — smrti!

In ta sveži vitalizem označuje profesorja Prijatelja tudi kot človeka in akademskega učitelja. Strastno beži od zastoja, lenobe, bolezni, razživi se le tam, kjer mu polje nasproti — življenje. Ali ni značilno, da je prav v naših dneh zaloputnil vrata pred nosom vsem, ki nismo imeli toliko žive volje po svobodnem življenju kot on? Vrnil se je k zemlji in njenemu večnemu življenju ter se je s kmečko trmoglavostjo zagrizel v krpo svoje zemeljske lastnine.

V aktivnem spoju z materjo in rednico si se potolažil razočarani borec. Ob svoji šestdesetletnici se vračaš v našo slovstveno zgodovino. Duh ne pozna zastoja in starosti. Kmečko delo ti je izbistrilo oko in ojeklenilo roko. Obdeluj zopet njivo našega slovstva z isto sveto strastjo, s katero si mučil „zvišeno boginjo zemljo“ in kakršno si razodeval pri svojem bogatem slovstvenem delu, za katero ti je tvoj rod in ves narod srčno hvaležen.

A. Slodnjak.

Nekaj misli o slovenskem narodnem in slovstvenem razvoju

V. A.

A. Slodnjaka „Pregled slovenskega slovstva“ je nedvomno znaten korak naprej v naši slovstveni zgodovini. Napisan je s stališča progresivno usmerjenega slovenskega inteligenta in zasleduje predvsem razvoj slovenske narodne ideje, kakor se odraža v našem slovstvu, in v čigar vrhovih vidi avtor najvišjo afirmacijo slovenskega narodnega razvoja. Pozitivist v mišljenju in metodi, skuša Slodnjak objektivno orisati zvezo slovstvenega razvoja s celokupnim političnim, socialnim in kulturnim razvojem posameznih dob v duhu in smeri zgodovinskih analiz, kakršne je v svojih obširnih delih pisal dr. Ivan Prijatelj, ki si je pridobil s tem gotovo neprecenljive zasluge, daleč presegajoče področje slovstvene zgodovine.

Ne bomo se spuščali v presojanje posameznih literarnih pojavov kakor tudi estetskih ocen. Prav tako ne v presojanje posameznih zaključkov in trditev, izhajajočih iz miselnih in družboslovnih koncepcij, ki jih ne smatramo za pravilne, kot je n. pr. prisojanje globljega pomena delitvi našega značaja na panonskega, dinarskega itd. Kolikor nas loči od omenjenega avtorja načelna koncepcija celokupnega družbenega razvoja, v katere luči je duhovna kultura in torej tudi umetnost poseben izraz globljih socialnih procesov, poskušamo tu, kolikor je to